

ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ ^{*}

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Καθηγητή Νομικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών

Με την εργασία αυτή θα επιχειρήσω να δώσω σύντομες απαντήσεις σε τρία βασικά ερωτήματα, που σχετίζονται με τις νεότερες τάσεις και εξελίξεις της εγκληματικότητας στην Ελλάδα.

Ια Έχουμε αύξηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα;

Ο συνήθης όγκος βεβαιωμένης (από την Αστυνομία) συνολικής εγκληματικότητας, δηλ. πλημμελημάτων και κακουργημάτων, κάθε χρόνο σημειώνει τις τελευταίες δεκαετίες *ελαφρά αύξηση*: Από 295.353 περιπτώσεις το 1980, σε 330.803 το 1990, σε 373.680 το 1999 και σε 441.839 το 2003 (τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της αστυνομικής στατιστικής εγκλημάτων). Όμως τα περισσότερα από τα «εγκλήματα» αυτά είναι δευτερεύοντα αδικήματα: τροχαίες παραβάσεις, αγορανομικές παραβάσεις και παραβάσεις ως προς την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών. Εάν επικεντρωθεί το ενδιαφέρον μόνο στα *κακουργήματα*, τότε η *αύξηση είναι πολύ εντονότερη*: Από 1.042 το 1980, σε 4.690 το 1990, σε 4.993 το 1999 και σε 5.131 το 2003. Μάλιστα το 1995 τα κακουργήματα είχαν φθάσει τα 8.244, *αλλά έκτοτε σημειώθηκε μείωση*, που όμως είναι περισσότερο πλασματική και λιγότερο πραγματική, δεδομένου ότι, με τον ν. 2408/1996, μετατράπηκαν σε πλημμελήματα σειρά συνήθων στην πράξη κακουργημάτων, όπως είναι οι πλαστογραφίες, οι απάτες και οι υπεξαίρέσεις μέχρις ορισμένου ποσού, οι αρπαγές τσάντας κ.λπ. Άλλωστε, τα

* Εμπλουτισμένο κείμενο διάλεξης που έγινε στη Λευκωσία της Κύπρου την 28.4.2001 έπειτα από πρόσκληση του Κυπριακού Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης και του Πανεπιστημίου Κύπρου, στο πλαίσιο Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα «Το έγκλημα στην Κύπρο και τρόποι αντιμετώπισής του: Μία συγκριτική προσέγγιση».

περισσότερα από τα σημαντικά αδικήματα εμφανίζουν αυξητικές τάσεις και μετά το 1995: πλαστογραφίες, απάτες, ναρκωτικά, αντίσταση, σωματικές βλάβες, βιασμοί (μικρή σταθεροποίηση ή καθοδική τάση παρατηρείται ωστόσο στις ανθρωποκτονίες από πρόθεση, στις ληστείες, τις κλοπές και τους εμπρησμούς).

Βέβαια, οι αριθμοί αυτοί αφορούν μόνο σε *βεβαιωμένα εγκλήματα*, σε αυτά δηλ. που (απλώς) περιήλθαν σε γνώση των αστυνομικών αρχών. Άρα *δεν απεικονίζουν την πραγματική εγκληματικότητα*, αφού αρκετά εγκλήματα δεν καταγγέλλονται, είτε λόγω απροθυμίας των θυμάτων, είτε και λόγω αδυναμίας των διωκτικών αρχών να τα εντοπίζουν και να τα εξιχνιάζουν (πράγματι, από τα βεβαιωμένα εγκλήματα συνολικά εξιχνιάζονται το 80,4% και από τα κακουργήματα μόλις το 58,2%, σύμφωνα με τα στοιχεία του 1999, ενώ και σύμφωνα με τα αντίστοιχα στοιχεία για το 2003, τα εξιχνιασθέντα εγκλήματα (γενικά) ανέρχονταν σε 83,3%, τα δε εξιχνιασθέντα κακουργήματα σε 60,4%). Εξάλλου, στη διαχρονική αξιολόγηση αυτών των στοιχείων σημασία έχουν και παράγοντες όπως οι αυξομειώσεις των γεννήσεων και οι μεταβολές της νομοθεσίας, πράγμα που συνέβη, όπως σημειώθηκε ήδη, και με τον ν. 2408/1996. Πάντως, ανεξάρτητα από τις επιφυλάξεις αυτές, κατά τα υπάρχοντα στοιχεία η Ελλάδα φαίνεται, σε διευρωπαϊκό επίπεδο, να έχει μια *μέτριας έκτασης βεβαιωμένη εγκληματικότητα*, με μέσο όρο 3.759 εγκλημάτων ανά 100.000 κατοίκους, για το 1998, έναντι 4.214 για την Ιταλία, 6.099 για τη Γαλλία και 7.869 για τη Γερμανία, 8.576 για τη Μ. Βρετανία και 13.520,8 για τη Σουηδία, αλλά μόλις 690 της Κύπρου και 653 της Πορτογαλίας (στοιχεία Interpol), αν και για την ορθή εκτίμηση αυτών των στοιχείων πρέπει να ληφθεί υπόψη η διαφορά του εύρους και της φύσης των αξιόποινων πράξεων στην κάθε χώρα, καθώς και η ετοιμότητα των θυμάτων να καταγγέλλουν τις πράξεις αυτές στις κατά τόπους διωκτικές αρχές.

Πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα ότι τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα άτομα νεαρής ηλικίας 13 - 29 ετών γίνονται δράστες εγκλημάτων

(από 35,5% του συνολικού αριθμού δραστών το 1980, φθάσαμε στο 45,46% το 1999 και στο 47,33% το 2002).

Ιβ Έχουμε διαφορετικού είδους εγκλήματα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια;

Πέρα από τις όποιες αυξητικές τάσεις, διαφορές εμφανίζονται και ως προς την *ποιότητα των εγκλημάτων* κατά τα τελευταία χρόνια. Ιδίως σημειώνουν έξαρση *τρεις κατηγορίες εγκλημάτων*:

(α) Τα εγκλήματα *βίας*, που τελούνται μάλιστα, συχνά, με τρόπο θρασύ, αδίστακτο και καλοσχεδιασμένο. Π.χ. οι *ληστείες* (=προσβολές κατά της ιδιοκτησίας με στοιχείο σωματικής βίας ή σοβαρής απειλής) από 81 στις αστυνομικές στατιστικές το 1980, έφθασαν στις 1.102 το 1990, στις 2.048 το 1999 και στις 2.320 το 2003 (δηλ. περίπου 29 φορές περισσότερες σε 23 χρόνια, με κατά μέσο όρο 6,4 καταγραφόμενες ληστείες την ημέρα). Μικρότερη είναι η αύξηση σε αδικήματα που δεν έχουν το στοιχείο της βίας - π.χ. κλοπές (από 17.750 το 1980, σε 74.024 το 1999 και σε 68.255 το 2003 – αύξηση κατά 4 περίπου φορές σε 23 χρόνια) και απάτες (από 443 το 1980, σε 1019 το 1999 και σε 1.076 το 2003, δηλ. περίπου 2,4 φορές περισσότερες σε 23 χρόνια).

(β) Το *οργανωμένο έγκλημα*. Πέρα από τα εγκλήματα διακίνησης ναρκωτικών, που απετέλεσαν την παραδοσιακή μορφή οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '70 και μετέπειτα, σημειώθηκε από τη δεκαετία του '80 και ιδίως του '90 η διάπραξη και άλλου είδους εγκλημάτων από ομάδες εγκληματιών, των οποίων οι δράστες έχουν ως κύρια χαρακτηριστικά την ιεραρχική διάρθρωση, τον αποκλειστικό ή κύριο στόχο της επίτευξης

μεγάλου οικονομικού ή άλλου οφέλους μέσω αυτής της διάπραξης εγκλημάτων καθώς και τις στενές διασυνδέσεις με τον κρατικό μηχανισμό (διαφθορά): Τέτοιες περιπτώσεις οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα είναι η αθέμιτη διακίνηση γυναικών και παιδιών με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, λαθρομεταναστών, όπλων, τσιγάρων κ.λπ. (κυρίως μετά την αλλαγή του πολιτικοοικονομικού καθεστώτος στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και, επίσης, μετά την κατάργηση των ελέγχων στα σύνορα της Ενιαίας Αγοράς της Ευρώπης την 1.1.1993), η παροχή «προστασίας» σε κέντρα διασκέδασης ή επιχειρήσεις κ.λπ., η κλοπή αυτοκινήτων με σκοπό την εκβίαση των ιδιοκτητών τους, η διάπραξη δολοφονιών από «συνδικάτα του εγκλήματος», οι απαγωγές, το συστηματικό ξέπλυμα χρήματος, η συστηματική εμπορία αρχαιοτήτων, η πλαστογράφηση έργων τέχνης, η καταπάτηση και πώληση δασικών ή άλλων εκτάσεων του Δημοσίου, η πρόκληση ναυαγίου προς είσπραξη ασφάλειας κ.λπ. (για το οργανωμένο έγκλημα στη σύγχρονη Ελλάδα βλ. τη μελέτη μου στο περ. «Ποινική Δικαιοσύνη», 1999, 1017-1026).

(γ) Το *οικονομικό έγκλημα*. Σε αντίθεση με την προηγούμενη κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος, στο οικονομικό έγκλημα η επίτευξη μεγάλου οικονομικού ή άλλου οφέλους μέσω διάπραξης παρανομιών είναι μία μόνο από τις δραστηριότητες που αναλαμβάνονται και ασφαλώς όχι ο αποκλειστικός στόχος των εμπλεκομένων σ' αυτό. Το έγκλημα δηλ. αυτό έρχεται συνήθως ως απόρροια μιας ριψοκίνδυνης οικονομικής δραστηριότητας και όχι ως ο κύριος στόχος αυτής της δραστηριότητας. Και η μορφή αυτή εγκληματικότητας έχει προσλάβει ιδιαίτερη έκταση στην Ελλάδα, ιδίως από τη δεκαετία '80 και μετά. Πέρα από τις κλασικές περιπτώσεις φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής, τα τελευταία χρόνια, έχουν σημειώσει έξαρση δραστηριότητες όπως οι μεθοδευμένες τελωνειακές παραβάσεις (κυρίως λαθρεμπόριο υγρών καυσίμων), η παράνομη λήψη επιχορηγήσεων και επιδοτήσεων από κοινοτικά κονδύλια («ευρωπαϊκά» - π.χ. δημιουργία «νέων» θέσεων με απόλυση του προσωπικού και επαναπρόσληψή του στην ίδια επιχείρηση με άλλο όνομα), η

εξαπάτηση, με εικονικές αγορές μετοχών, εις βάρος ατόμων που επενδύουν τα εισοδήματά τους στο Χρηματιστήριο, η οικειοποίηση τραπεζικών καταθέσεων προς ίδιον όφελος, η παραβίαση διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας (ιδίως παράνομη κυκλοφόρηση μαγνητοταινιών και ψηφιακών κασετών – CDs ή DVDs), η διευκόλυνση ξεπλύματος χρημάτων από τράπεζες, ανταλλακτήρια, καζίνο κ.λπ., η νόθευση του ανταγωνισμού με την αθέμιτη προώθηση trusts και cartels ή με καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης επιχειρήσεων, καθώς και η ανάπτυξη εξελιγμένων μεθόδων προς αποφυγή πληρωμής φόρων – π.χ. εικονική μεταβίβαση κεφαλαίων από την Ελλάδα σε θυγατρικές ή υπεράκτιες εταιρείες του εξωτερικού, καθώς και η αλλοίωση της εικόνας των πραγματικών κερδών μιας εταιρείας μέσω υπερτιμολόγησης εισαγομένων προϊόντων και υποτιμολόγησης εξαγομένων (βλ. σχετική διεξοδική μελέτη μου για «το οικονομικό έγκλημα στην Ελλάδα σήμερα» στο περ. «Ποινική Δικαιοσύνη», 2000, σελ. 644-654).

II Πού οφείλεται αυτή η αύξηση της εγκληματικότητας και η ποιοτική της διαφοροποίηση κατά τα τελευταία χρόνια;

Θα μπορούσαν εδώ να επισημανθούν *τρεις κατηγορίες παραγόντων*:

1) *Δομικός παράγων*: Από τη δεκαετία του '60 σημειώθηκε *μεγάλη συσσώρευση πληθυσμού στα αστικά κέντρα* – π.χ. στην Αθήνα με την ευρύτερη περιφέρειά της (νομός Αττικής) έχει καταλήξει, με άνω των 3 εκατ. πληθυσμό, να στεγάζεται το 29,4% του συνόλου των κατοίκων της Ελλάδας (στοιχεία απογραφής 2001). Η κατάσταση αυτή είναι φανερό ότι μειώνει τις δυνατότητες άτυπου κοινωνικού ελέγχου οι οποίες αντιθέτως υπάρχουν στην επαρχία, και επαυξάνει τις ευκαιρίες διαφυγής των δραστών σε άλλες περιοχές της Ελλάδας ή του εξωτερικού, ενώ συνάμα υποθάλλει την ανεργία (έχει φθάσει στην Ελλάδα σε ποσοστό άνω του 10% η επίσημη, καταγεγραμμένη ανεργία) και άρα την ανταγωνιστικότητα και την έλλειψη του πνεύματος αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών. Παράλληλα, λόγω του συνωστισμού και της

κακής πολεοδομικής χωροταξίας (με συνήθη την έλλειψη χώρων πρασίνου κ.λπ.), δημιουργούνται καταστάσεις εκνευρισμού και προδιάθεσης για επιθετικότητα.

Εξάλλου, η έξαρση της ανεργίας σε συνδυασμό, κατά τα τελευταία έτη, και με ένα γενικότερο πνεύμα δυσλειτουργίας βασικών κοινωνικοποιητικών θεσμών (οικογένειας, σχολείου), ηθικής χαλάρωσης, καταναλωτισμού και εύκολου πλουτισμού, έχει οδηγήσει σε έξαρση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας, τα οποία τελούνται πλέον όχι μόνο για λόγους απλής κάλυψης βιοποριστικών αναγκών, όσο προπάντων για λόγους «ευμάρειας», δηλ. καλύτερης «ποιότητας ζωής», ή και για λόγους καθαρής απληστίας (π.χ. προς απόκτηση δεύτερου ή τρίτου αυτοκινήτου και έπαυλης).

2) *Μη δομικοί παράγοντες*: Εδώ θα πρέπει ιδίως να αναφερθούν τρεις τέτοιοι παράγοντες:

Πρώτον, το μεγάλο κύμα *αλλοδαπών* που εισέρρευσαν και στην Ελλάδα, κυρίως από τα βόρεια σύνορά της, μετά την κατάρρευση των καθεστώτων του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού», περί τις αρχές της δεκαετίας '90. Βέβαια, οι περισσότεροι από τους αλλοδαπούς αυτούς, που υπολογίζονται σήμερα (2004) στην Ελλάδα περί το 1.000.000 συνολικά, δεν ήλθαν στην Ελλάδα με εγκληματικές διαθέσεις, αλλ' απλώς για να βρουν μια δουλειά και να επιβιώσουν ως οικονομικοί μετανάστες. Ορισμένοι όμως από αυτούς, όντας δραπέτες αλβανικών φυλακών ή έχοντας διασυνδέσεις με εγκληματικά κυκλώματα της πατρίδας τους, ανέλαβαν να συντονίσουν, σε συνεργασία και με Έλληνες συνεργούς, διάφορες αθέμιτες δραστηριότητες οργανωμένου εγκλήματος, όπως ιδίως η διακίνηση γυναικών, λαθρομεταναστών, όπλων, ναρκωτικών κ.λπ. από τις πατρίδες τους προς την Ελλάδα (στις περιπτώσεις αυτές γίνεται συνήθως λόγος για «μαφίες», όπως η ρωσική, η αλβανική κ.τ.τ.). Εξάλλου, ορισμένοι άλλοι αλλοδαποί, μη βρίσκοντας εργασία και έχοντας μιαν όχι τόσο «ευρωπαϊκή» αντίληψη περί ιδιοκτησίας, κατέφυγαν, για να επιβιώσουν, σε ληστείες και κλοπές,

προκαλώντας έτσι ενίοτε στον πληθυσμό αισθήματα ξενοφοβίας. Βέβαια, τα κρούσματα αυτά είναι συγκριτικώς περιορισμένα – π.χ. σε αδικήματα εκτός από τροχαία ο αριθμός των γνωστών αλλοδαπών δραστών το 1999 (κατά τον μήνα βεβαίωσης του αδικήματος) έφθασε μόλις τους 18.192 και το 2003 τους 22.963. Από την άλλη όμως πλευρά, ο αριθμός των αλλοδαπών δραστών, κυρίως σε εγκλήματα κατά της περιουσίας, εμφανίζει σαφέστατες αυξητικές τάσεις από χρόνο σε χρόνο, που έστω και αν είναι σύστοιχες με τον κατ' έτος αυξανόμενο αριθμό των αλλοδαπών στη χώρα μας, όμως εμφανίζονται δυσανάλογες προς τον αντίστοιχο αριθμό των Ελλήνων δραστών. Π.χ., ενώ το 1993 είχαν καταγραφεί 923 κλοπές από αλλοδαπούς έναντι 7.990 από Έλληνες (αναλογία 1 προς 8,6), το 1999 καταγράφηκαν 2.619 τέτοιες περιπτώσεις από αλλοδαπούς έναντι 5.856 από Έλληνες (αναλογία 1 προς 2,2!), και το 2003 2.248 κλοπές από αλλοδαπούς έναντι 6.271 από ημεδαπούς (αναλογία 1 προς 2,8), γεγονός που υποδηλώνει ότι η οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των αλλοδαπών στον Ελληνικό πληθυσμό δεν έχει ακόμη επιτευχθεί στον επιθυμητό βαθμό.

Δεύτερος μη δομικός παράγοντας, που ευνόησε την ποσοτική και ποιοτική διαφοροποίηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη είναι αναμφισβήτητα η έξαρση των *ναρκωτικών*. Από 400 επίσημα βεβαιωμένες περιπτώσεις παραβίασης της σχετικής νομοθεσίας το 1980 φθάσαμε το 1999 στις 6.692 περιπτώσεις και το 2003 στις 10.556, δηλ. περίπου 26 φορές επάνω μέσα σε 23 χρόνια! Και βεβαίως αυτά είναι μόνο τα επίσημα στοιχεία και μάλιστα αυτά που σχετίζονται ευθέως με παράβαση της νομοθεσίας περί ναρκωτικών. Από εκεί και πέρα υπάρχει σωρεία άλλων περιπτώσεων που είτε δεν έρχονται ποτέ στη δημοσιότητα είτε και αφορούν μορφές εγκληματικότητας στις οποίες εξωθούνται *έμμεσα* οι εξαρτημένοι για να ικανοποιήσουν το πάθος τους: ληστείες, διαρρήξεις φαρμακείων, πλαστογραφίες ιατρικών συνταγών, πορνεία, σωματεμπορία κ.λπ. Σύμφωνα, μάλιστα, με ενδιαφέρουσα Έκθεση Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που δημοσιεύθηκε το 1986, με εισηγητή τον Sir Jack Stewart-Clark (σελ. 13), άνω του 50% των ατόμων που συλλαμβάνονται στην Ευρώπη

για κάποιο αδίκημα, έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τα ναρκωτικά! Προφανές είναι, λοιπόν, ότι αυτή η εξέλιξη έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό και την εγκληματικότητα στην Ελλάδα, η οποία από τις αρχές της δεκαετίας '80 έπαυσε να είναι ένα απλό διαμετακομιστικό κέντρο της λεγόμενης «Βαλκανικής Οδού», και εξελίχθηκε σε αυτοτελή στόχο διάθεσης ναρκωτικών από το οργανωμένο μεγαλεμπόριο.

Τρίτος μη δομικός παράγοντας είναι, τέλος, η επίδραση που ασκεί ιδίως από τις αρχές της δεκαετίας '90 στην Ελλάδα η *τηλεόραση*. Η δυσμενής αυτή επίδραση της τηλεόρασης στην εγκληματικότητα οφείλεται όχι μόνο στη συνεχή σφυροκόπηση του κοινού με θέματα βίας (είτε με τηλεταινίες βίαιου περιεχομένου, είτε και μέσω των δελτίων ειδήσεων, όπου υπερτονίζονται εγκλήματα, βομβιστικές επιθέσεις και πολεμικές συρράξεις), αλλ' επίσης, γενικότερα, με την καλλιέργεια ενός πνεύματος καταναλωτισμού και εύκολης ζωής, που παρωθεί στην προαναφερθείσα «εγκληματικότητα της ευμάρειας».

3) *Λειτουργικοί παράγοντες*. Εδώ εντάσσεται ο τρόπος λειτουργίας όλων εκείνων των φορέων που έχουν ως αποστολή τη δίωξη ή γενικότερα την αντιμετώπιση του εγκλήματος (αστυνομία, εισαγγελικές αρχές, δικαστικές αρχές, σωφρονιστικές αρχές) και των οποίων οι υπηρεσίες δεν φαίνεται ότι πέτυχαν να προσαρμοσθούν έγκαιρα και αποτελεσματικά στις νέες μορφές εγκληματικότητας και στον όγκο των υποθέσεων που άρχισαν να τις κατακλύζουν. Φαίνεται, δηλ., ότι η αύξηση και η ποιοτική διαφοροποίηση της εγκληματικότητας από τη δεκαετία '80 και μετά συντελέστηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε η κρατική μηχανή να βρεθεί ανέτοιμη στη λήψη και «υλοποίηση» των αναγκαίων μέτρων αντιμετώπισης. Ειδικότερα, οι αστυνομικές αρχές μόλις τελευταία άρχισαν να αποκτούν τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό και την εκπαίδευση που χρειάζεται για να αντεπεξέλθουν στις νέες προκλήσεις των καιρών, ενώ επίσης μόλις το 1998 οργανώθηκαν σώματα συνοροφυλάκων για να αποτρέπουν την ανεξέλεγκτη διείσδυση αλλοδαπών λαθρομεταναστών από τα σύνορα. Επίσης, οι εισαγγελικές και δικαστικές αρχές εξακολουθούν να δυσκολεύονται σημαντικά στην έγκαιρη εκδίκαση υποθέσεων και στην

απονομή της δικαιοσύνης, λόγω και του υπέρμετρου αριθμού μηνύσεων ετησίως (περί τις 180.000 μηνύσεις!). Υπολογίζεται μάλιστα ότι στα δικαστήρια Αττικής, συμπεριλαμβανομένου και του Πειραιά, ο όγκος των αποφάσεων της τελευταίας 10ετίας ήταν περίπου 1.000.000 και ότι από αυτές παραμένουν ακόμη ανεκτέλεστες οι 250.000. Επίσης επισημαίνεται ότι σπάνια μία μήνυση για πλημμέλημα στην Αθήνα εκδικάζεται πρωτοδίκως προ της παρόδου 3 τουλάχιστον ετών από την υποβολή της. Τέλος και οι σωφρονιστικές αρχές αντιμετωπίζουν από το 1989 και μετέπειτα σοβαρό πρόβλημα συμφόρησης των φυλακών, αφού π.χ. τον Οκτώβριο του 2004 κρατούνταν άνω των 8.500 ατόμων σε φυλακές 5.584 οργανικών θέσεων, πράγμα που καθιστά, ελλείψει χώρων, ανέφικτη οποιαδήποτε προσπάθεια για ικανοποιητικούς χώρους κράτησης, εργασία, επαγγελματική επιμόρφωση και κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων. Είναι προφανές ότι όλη αυτή η δυσλειτουργία στην απονομή της δικαιοσύνης έχει, πέραν των άλλων, ουσιαστική επίπτωση στην εγκληματικότητα, αφού καθίσταται έως ένα βαθμό αβέβαιη η σύλληψη και τιμώρηση των εγκληματιών και ατονεί, έτσι, η γενική και ειδική πρόληψη (άλλωστε, με την πάροδο του χρόνου το αποδεικτικό υλικό εξασθενίζει στη μνήμη των μαρτύρων, ενώ ελλοχεύει και ο κίνδυνος της παραγραφής).

III Πώς μπορεί να αντιμετωπισθεί η κατάσταση;

Είναι, βέβαια, γεγονός ότι για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων χρειάζεται η χάραξη μιας μακροπρόθεσμης προληπτικής και κατασταλτικής πολιτικής κατά του εγκλήματος, πράγμα που μόλις πρόσφατα έχει αρχίσει, περιορισμένα, να συμβαίνει. Κυρίως χρειάζεται, κατά τη γνώμη μου, πέρα από την ενδυνάμωση της νομοθεσίας απέναντι σε νέες μορφές εγκληματικότητας και τη σύσφιγξη της συνεργασίας με άλλες χώρες, στο πλαίσιο της Europol, της Eurojust και των συμβάσεων Schengen, η ορθολογική και συστηματική αντιπαράθεση του Κράτους με τους παράγοντες εκείνους,

που, όπως επισημάνθηκε ήδη, ευνοούν ή διευκολύνουν την ανάπτυξη της εγκληματικότητας.

Βεβαίως, δεν είναι καθόλου εύκολο να αντιμετωπισθούν οι δομικοί παράγοντες και, δη, η συσσώρευση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού στα αστικά κέντρα. Μπορούν, όμως, να γίνουν σημαντικά βήματα ως προς τον τρόπο χειρισμού του θέματος των οικονομικών λαθρομεταναστών, ώστε οι άνθρωποι αυτοί και τα παιδιά τους, μέσα στο πλαίσιο μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής, από πηγή εγκληματικότητας να αποτελέσουν κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και θετικό στοιχείο ανάπτυξης της οικονομίας της, ιδίως σε εργασιακούς τομείς όπου υπάρχει απροθυμία των Ελλήνων να απασχοληθούν. Επίσης, πολλά μπορούν να γίνουν στο θέμα των ναρκωτικών, μέσω κατάλληλης ενημέρωσης των μαθητών και του κοινού, καθώς και στο θέμα της τηλεόρασης, μέσω μιας αυστηρότερης εφαρμογής των σχετικών διεθνών κανόνων που προβλέπουν περιορισμούς στην προβολή ειδήσεων ή ταινιών «άσκοπης βίας»¹. Περαιτέρω, μπορεί να βελτιωθεί σημαντικά το επίπεδο των κρατικών υπηρεσιών που είναι επιφορτισμένες με την καταπολέμηση του εγκλήματος, μέσα από τη λήψη θεσμικών μέτρων που θα μπορούσαν να αποσυμφορήσουν το έργο των δικαστικών λειτουργιών. Επίσης, οι κρατικές αυτές υπηρεσίες αντιμετώπισης του εγκλήματος θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτελεσματικότερα εφόσον εφοδιασθούν με σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό (π.χ. βάσεις δεδομένων), καθώς και εφόσον υπάρξει αύξηση, μισθολογική εξύψωση και εξειδίκευση του προσωπικού τους. Ειδικότερα:

Σε επίπεδο διοικητικών αρχών και ιδίως της αστυνομίας, επιβάλλεται η διεύρυνση της συνεργασίας αυτών των αρχών με ξένες ομόλογές τους προς αντιμετώπιση της διεθνούς εγκληματικότητας, καθώς και η ευρύτερη

¹ Κυρίως πρόκειται εδώ για την Οδηγία 89/552/ΕΟΚ (τροποπ. με Οδηγία 97/36) του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που έγινε εσωτερικό δίκαιο της Ελλάδας αρχικά με το π.δ. 236 της 10/16.7.1992, και στη συνέχεια, έπειτα από τροποποίησή της, με το π.δ. 100/2000 (ΦΕΚ Α΄ 98) -βλ. και τον συναφή «Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών» (π.δ. 77/2003, ΦΕΚ Α΄ 75)

αντιμετώπιση των οργανωτικών και λειτουργικών αδυναμιών που εμφανίζει η αστυνομία για την τελεσφόρα δίωξη του εγκλήματος (βελτίωση της εκπαίδευσης και του εξοπλισμού των αστυνομικών, απαλλαγή τους από άλλα «εξωαστυνομικά» καθήκοντα, όπως η επίδοση δικογράφων, τήρηση αξιοκρατικών κριτηρίων κατά τις μεταθέσεις και την προαγωγή τους, εξασφάλιση σ' αυτούς ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης κ.λπ.).

Σε *επίπεδο δικαστικών αρχών* ενδείκνυται κυρίως η ελάφρυνση του φόρτου εργασίας τους. Τούτο μπορεί να επιτευχθεί με αποποινικοποίηση δευτερεύουσας σημασίας αδικημάτων, θεσμοθέτηση διαδικασιών εξωποινικής διαμεσολάβησης -mediation- για ελαφρές μορφές αδικημάτων, αύξηση του αριθμού των δικαστών και δικαστικών υπαλλήλων και προσεκτική απλούστευση ορισμένων σταδίων της ποινικής διαδικασίας, αλλά με παράλληλο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, όπως αυτά απορρέουν από τις διεθνείς συμβάσεις (κυρίως ά. 6 ΕΣΔΑ) και την ερμηνεία τους. Είναι προφανές ότι με την αποσυμφόρηση αυτή της δικαστηριακής ύλης, καθώς και με την επιτυχή λειτουργία της Εθνικής Σχολής Δικαστών, που ιδρύθηκε με τον ν. 2331/1995, οι υποθέσεις θα μπορέσουν να εκδικάζονται σε συντομότερο χρόνο μετά την τέλεση του εγκλήματος, να εξετάζονται από όλες τις σημαντικές τους πλευρές και να κρίνονται με τα εχέγγυα μιας στέρεης επιστημοσύνης.

Τέλος, σε *σωφρονιστικό επίπεδο* χρειάζεται επίσης να ληφθούν συντονισμένα μέτρα πρωτίστως για την αποσυμφόρηση των φυλακών από ελαφρόπουνους κρατούμενους. Προς την κατεύθυνση αυτή σημαντικά υπήρξαν τα μέτρα που έλαβαν ορισμένοι νόμοι από το 1991 και μετά ως προς την αύξηση του ορίου μετατροπής και της υφ' όρον αναστολής εκτέλεσης της ποινής, απλής ή υπό επιτήρηση. Επίσης στο ίδιο αυτό σωφρονιστικό πλαίσιο λαμβάνονται μέτρα για τη βελτίωση των όρων διαβίωσης στις φυλακές και κυρίως για την εισαγωγή προγραμμάτων επιμόρφωσης και εργασίας

κρατουμένων τόσο στον Κορυδαλλό, όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα, καθώς και για την ίδρυση Κέντρων Απεξάρτησης.

Πέρα, όμως, από τα πιο πάνω μέτρα, ζωτικής σημασίας είναι ν' αντιμετωπισθεί και το πρόβλημα της εισροής των αλλοδαπών, αλλά με υπευθυνότητα και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, και όχι, βέβαια, με ξενοφοβικές υστερίες και μεσαιωνικό «κυνήγι μαγισσών», όπως δυστυχώς συμβαίνει συχνά τα τελευταία χρόνια.

Οι παραπάνω σκέψεις καταγράφουν ορισμένες αναγκαίες βελτιώσεις φορέων της ποινικής καταστολής, έτσι ώστε να αντιμετωπισθεί μέσω αυτών αποτελεσματικότερα η εγκληματικότητα. Είναι όμως φανερό ότι η κύρια αντιμετώπιση της εγκληματικότητας θα πρέπει να γίνει σε *επίπεδο πρόληψης*, με τη χάραξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής κατά του εγκλήματος, έπειτα από επιστημονική μελέτη των σχετικών προβλημάτων. Ο σχεδιασμός μιας τέτοιας αντεγκληματικής πολιτικής θα μπορούσε να γίνει είτε με το «Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας» που ιδρύθηκε με το ν. 1738/1987 αλλά λειτούργησε έως τώρα για λίγο μόνο χρονικό διάστημα λόγω οργανωτικών δυσλειτουργιών, είτε και με κάποιο άλλο παρεμφερές διϋπουργικό όργανο. Βασικοί στόχοι του οργάνου αυτού, πέρα από τη χάραξη μιας μακροπρόθεσμης αντεγκληματικής πολιτικής, θα ήταν να προωθήσει και στη χώρα μας, πράγμα που ήδη έχει αρχίσει ενμέρει να συμβαίνει με βάση το ά. 16 ν. 2713/1999 (σε συνεργασία με τις κατά τόπους δημοτικές αρχές, την εκκλησία, ή άλλες οργανώσεις), ορισμένους θεσμούς προληπτικού ή και διαμεσολαβητικού χαρακτήρα μεταξύ δράστη και θύματος (mediation), που βρίσκουν από καιρό ιδιαίτερη απήχηση σε χώρες του εξωτερικού. Επίσης το όργανο αυτό θα μπορούσε να ενημερώνει το κοινό υπεύθυνα για το πρόβλημα της εγκληματικότητας, να συντονίζει επιστημονικές έρευνες πανεπιστημιακών ή άλλων ερευνητικών φορέων για κρίσιμα προβλήματα εγκληματικότητας, να συνεργάζεται με ομόλογους φορείς του εξωτερικού για την πρόληψη της εγκληματικότητας σε διασυνοριακό πλαίσιο, και να προτείνει στη συνέχεια

νομοθετικά ή άλλα μέτρα προς αντιμετώπιση των εν λόγω προβλημάτων, π.χ. σε επίπεδο «περιστασιακής πρόληψης» τραπεζών (αντικλεπτικά συστήματα ελέγχου στις εισόδους, χρησιμοποίηση εξελιγμένων κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης κ.λπ.).

Επίσης, σημαντικό ρόλο στην πρόληψη της εγκληματικότητας και στη χώρα μας μπορεί να διαδραματίσει η *Τοπική Αυτοδιοίκηση*:

- συμμετέχοντας στις πιο πάνω δραστηριότητες (π.χ. ενημέρωση του κοινού με πληροφοριακό υλικό ή με spots στα Μ.Μ.Ε. για θέματα ναρκωτικών και εγκληματικότητας),
- δημιουργώντας κέντρα αθλητισμού και πολιτιστικών ή ψυχαγωγικών εκδηλώσεων για τους νέους (και ιδίως για όσους από αυτούς έχουν προβλήματα μοναξιάς και απομόνωσης),
- διοργανώνοντας σεμινάρια για γονείς ως προς θέματα ανατροφής των παιδιών τους ή στελεχώνοντας τα σχολεία με «συμβούλους για τον μαθητή»,
- βοηθώντας τους νέους (αλλά και τους μεγαλύτερους σε ηλικία) στην εξεύρεση εργασίας,
- παρέχοντας νομική βοήθεια στα θύματα εγκλημάτων,
- δημιουργώντας ομάδες πολιτών για την περιφρούρηση των σχολείων (π.χ. από διακινητές ναρκωτικών) και για την προστασία δασών και αρχαιολογικών χώρων,
- συμβάλλοντας, τέλος, στη συγκρότηση ομάδων πολιτών για συμπαράσταση σε άτομα «κοινωνικά αποκλεισμένα», όπως ιδίως σε «παιδιά των δρόμων», αρρώστους, φυλακισμένους ή αποφυλακισμένους, λαθρομετανάστες, μοναχικούς ηλικιωμένους, άνεργους ή άστεγους κ.λπ.

Ωστόσο και τα προληπτικά αυτά μέτρα θα αποδειχθούν ατελέσφορα εάν δεν γίνει από όλους μας αντιληπτό ότι ανεξάρτητα από τα μέτρα που θα λάβει κάθε φορά η Πολιτεία, ο περιορισμός της εγκληματικότητας είναι κατά βάση

έργο γενικότερο, που μας αφορά όλους και σε όλα τα επίπεδα της δραστηριότητάς μας, από την οικογένεια και το σχολείο, όπου μπαίνουν οι πρώτες βάσεις της κοινωνικοποίησης, έως την ευρύτερη επαγγελματική και κοινωνική μας ζωή.

Κυρίως ανάγεται σε μας τους ίδιους να αποφύγουμε την περαιτέρω διάλυση του κοινωνικού μας ιστού και να επιδιώξουμε να φθάσουμε κάποτε από το «εγώ» στο «εμείς» του Μακρυγιάννη. Εάν το κατορθώσουμε αυτό, έστω και σε κάποιο μικρό βαθμό, νομίζω ότι θα έχουμε προσφέρει την καλύτερη υπηρεσία στον περιορισμό της εγκληματικότητας. Ειδικότερα, πολλά μπορούν να γίνουν από τον κάθε ευαισθητοποιημένο πολίτη σε επίπεδο οικογένειας: Η κατανόηση που θα δείξουμε στα προβλήματα των παιδιών μας, ο χρόνος που θα διαθέσουμε για να «επικοινωνήσουμε» μ' αυτά, το λελογισμένο ενδιαφέρον που θα δείξουμε για τους φίλους και τις παρέες τους, το παράδειγμα και η ανατροφή που θα δώσουμε σ' αυτά και η εποικοδομητική συνεργασία με τους δασκάλους ή τους καθηγητές στο σχολείο, είναι ασφαλώς ο ακρογωνιαίος λίθος για την εξασφάλιση της ψυχικής τους ηρεμίας και την ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Αντίθετα, ολέθριο θα ήταν να απορροφάται κανείς από τις επαγγελματικές ή προσωπικές του υποθέσεις και να αφήνει τη «διαπαιδαγώγηση» των παιδιών του ανεξέλεγκτα στην τηλεόραση, αφού τα μηνύματα βίας, καταναλωτισμού και δήθεν «ψυχαγωγίας» που συνήθως αυτή εκπέμπει στις ώρες υψηλής τηλεθέασης (απόγευμα και βράδυ) κάθε άλλο παρά συμβάλλουν στη διάπλαση μιας ολοκληρωμένης ηθικής και πνευματικής προσωπικότητας.

Εξάλλου, η κατανόηση, το ενδιαφέρον μας και η διάθεση για επικοινωνία θα πρέπει να επεκταθούν και προς τον γενικότερο κοινωνικό μας περίγυρο, ιδίως όμως προς τους νέους ανθρώπους, που διψούν για ελπίδα και καταξίωση, αλλά επίσης προς τους διάφορους «αποκλεισμένους» της κοινωνίας μας, όπως τους απαριθμήσαμε σε προηγούμενη παράγραφο, που

κινδυνεύουν άμεσα να υποπέσουν στο έγκλημα εάν η κοινωνία, όλοι μας, δεν τους συμπαρασταθούμε με ενεργό τρόπο.

Τέλος, σημαντική θα ήταν η συμβολή μας στον περιορισμό της εγκληματικότητας εάν μπορούσαμε να βοηθήσουμε, όσοι έχουμε τον χρόνο και τις γνώσεις, στην οργάνωση κέντρων υποδοχής και αποκατάστασης παραβατών καθώς και στη διοργάνωση σεμιναρίων (π.χ. σε συνεργασία με το ΕΛΚΕΠΑ, ή τη Γραμματεία Νέας Γενιάς) για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση φορέων που σχετίζονται ή και αντιμετωπίζουν (επαγγελματικά ή κοινωνικά) το πρόβλημα της βίας και της εγκληματικότητας (π.χ. δημοσιογράφοι, αστυνομικοί, κακοποιημένες μητέρες και παιδιά, κ.λπ.).

Με τους παραπάνω τρόπους ο ευαισθητοποιημένος πολίτης θα μπορέσει να προσεγγίσει τα πράγματα με μια πιο ανθρώπινη και ουσιαστική προοπτική, μέσα σε μια κοινωνία με θεσμούς και αξίες. Αλλ' όσπου να φθάσουμε στον μακροπρόθεσμο αυτό και τόσο απαιτητικό στόχο, χρήσιμο είναι να ληφθούν και κάποια άμεσα, πρακτικά μέτρα για τη λεγόμενη «περιστασιακή» πρόληψη του εγκλήματος σε ατομικό επίπεδο, ώστε να περιορισθούν σε ευκαιρίες για τη διάπραξή του (π.χ. τοποθέτηση κλειδαριών ασφαλείας στις πόρτες ή άλλων συστημάτων ασφαλείας και σύνδεσή τους με το τοπικό αστυνομικό τμήμα, κλείσιμο παραθύρων στο σπίτι, κατάθεση αντικειμένων αξίας σε τραπεζικές θυρίδες, αναβόσβεση φώτων στο σπίτι με χρονοδιακόπτη κατά την περίοδο απουσίας μας απ' αυτό, συνεννόηση με γείτονες για την παραλαβή της αλληλογραφίας μας κατά την ίδια περίοδο, πρόγραμμα «επαγρύπνησης στις γειτονιές» - neighborhood watch κ.λπ.). Με τη λήψη μέτρων πρόληψης και με τη γενικότερη χάραξη μιας μακροπρόθεσμης αντεγκληματικής πολιτικής ελπίζεται ότι ο πολίτης θα αποβάλει το αίσθημα ανασφάλειας που ορισμένες φορές τον διακατέχει, ιδίως τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, και ότι θα υπάρξει επιτέλους καταπολέμηση της εγκληματικότητας σε σταθερή και μόνιμη βάση.